

Мікроконтексти сучасних макрозмін університетського середовища

У сучасному глобальному світі університети стають одними з важливих суб'єктів соціального поля. Їх важливість визначається не лише традиційно притаманними їм функціями, а й новою якістю інтегрованості до системи взаємодії соціальних інститутів як акторів - активних діячів з власними інтересами, які мають бути узгоджені з інтересами інших акторів через систему партнерства, конкуренції або відстороненості/ігнорування.

Така інтеграція не є звичайною для університетів. І пов'язано це з тим, що певна закоркованість університетів у минулому, їх консервативність (яка пояснювалася опцією стабільності) тривалий час дозволяли їм існувати в умовно відособленому середовищі - "освітньому куполі" - з власними механізмами та правилами регулювання. Це надавало їм специфічного статусу соціального партнера в системі соціальних відносин: університети розглядалися переважно як "центри виконання соціальних замовлень".

Такий статус тиражував проблеми співвідношення результатів діяльності університетів з актуальними напрямками розвитку суспільств, різних галузей, професій. Саме звідси - звинувачення університетів у відірваності від реальних професійних практик, провідних технологій тощо.

Спробами виправити таку ситуацію було створення в університетах освітньо-практико-орієнтованих комплексів або наукових центрів, які б дозволяли поєднувати в університеті освіту, науку та практику й доводити таким чином право бути сучасними. До речі, така тенденція тісно пов'язана із сучасними концепціями рейтингування університетів: вхід до переважної більшості рейтингів здійснюється завдяки науковим параметрам університетської діяльності, хоча вони не є основним напрямом їх функціонування (що опосередковано є визнанням факту неможливості вимірювання та порівняння саме освітньої діяльності університетів).

Процес глобалізації сприяв кардинальній зміні ситуації: він стимулював міксування соціальних просторів не лише у світовому масштабі, а й у масштабі локальному; соціальні інституції стали більш залежними одна від одної, і університети як частина соціального простору стали шукати власні відповіді на основні виклики задля набуття статусу лідерів соціальних змін та суспільного розвитку. Вони стали більш відкритими до соціальних інститутів, різних соціальних суб'єктів, соціальних практик тощо. Свідченням тому є залучення до освіти людей третього віку, можливість отримувати другу, третю вищу освіту, в традиційному освітньому просторі набувати додаткових компетентностей тощо. Освіта перестала бути етапом життя, а перетворилася на інструмент повсякденності людини, її професійного та особистого розвитку. Саме тому до основних явних функцій, які традиційно виконували університети, додалась частина латентних функцій, які перетворилися на явні. Але це сформувало потребу не лише відкриття університетів для суспільства, а й проблему збереження їх стрижня як центрів освіти.

Сьогодні університети вимушені розкриватися в соціальному полі й ставати партнером соціальної взаємодії з інститутами економіки, політики, правовими, культурними, релігійними інституціями тощо. Але розкриття університетів призводить до зміщення від класичних моделей їх функціонування до різноманітних варіацій університетської організації. Безумовно, таке різноманіття пов'язане з самим станом суспільства, в якому наявне різноманіття потреб, в тому числі освітніх, цінностей, життєвих світів тощо.

Ці дві тенденції - відкритості університетів та необхідності збереження їх базових маркерів - призвели до розширення університетського поля та зміни регулятивних механізмів його існування: ми бачимо зростання кількості університетів та їх типів, різноманітності та кількості залучених до освітнього поля людей. Сьогодні ми говоримо про дослідні університети, про віртуальні університети, про університети третього віку тощо. Але наслідком такої диференціації освітніх установ за багатьма параметрами стає неможливість виміряти та порівняти їх ані в рейтингах, ані в системі державної та міжнародної оцінки. І хоча останні поєднують у собі різні критерії, універсалізувати їх з точки зору ефективності, корисності університетського поля сьогодні неможливо. І насамперед тому, що в основі різноманітного сучасного університетського простору знаходяться мікроконтексти.

Мікроконтексти - це ситуації і вибори тих, хто залучений до системи освіти. Вони різноманітні й несуть в освіту свої цінності, можливості, ускладнюючи взаємні впливи з університетом тимчасовістю власного перебування в них. Так, до університетів сьогодні активно заходять практики, які, з одного боку, виконують не притаманні їм функції викладання, а з іншого - несуть особливе знання, відмінне від академічного; до нього заходять випускники, які привносять в університетське середовище не лише практичний контекст, а й контекст прихильності університетській спільноті. Але, як і сто років тому, основною групою в університетах залишаються «традиційні» викладачі, які під впливом зовнішніх контекстів вимушені «зростати» більш динамічно, ніж у звичайному «освітньому куполі».

Актуальним для сучасності є питання про те, хто регулює університетське життя і університетський простір у цій різноманітності? В традиційному розумінні це механізми макрорівня, до яких належить державне регулювання, яке намагається створити такі «правила гри» для університетів, які б принесли користь країні. Звідси ми можемо бачити розвиток або обмеження автономії університетів, пріоритетність тих чи інших напрямів підготовки, створення тих чи інших робочих місць у державному секторі з певним рівнем оплати тощо. Але достатньо часто ці макровимоги до університетів дорівнюють вимогам будь-яких соціальних інституцій чи організацій і формують окреме протиріччя, в основі якого - боротьба за розуміння освіти як блага або як послуги. Це боротьба, яка і визначає суперечливість вимог, що висувуються до університетів на макрорівні, їх принципів, правил функціонування, результату. Але у макроконтексті регулювання університетського поля є ще один важливий, напівлатентний елемент - це глобальна «війна за таланти». В цьому аспекті університети стають полем такої боротьби, бо, з одного боку, в умовах

глобалізації людина має широкі можливості віртуальної та реальної мобільності, в тому числі професійної. Але на макрорівні цей процес розглядається як шлях відтоку талановитих людей до тих країн, які створюють кращі умови для професійного зростання та для життя. Саме тому держави формують політику обмежень цього процесу, в тому числі через покращення умов у власній країні. «Війна за таланти» - сучасна глобальна реальність, яка, на наш погляд, бере початок у локальності, зокрема в освітньому полі, де особливу роль відіграють саме університети. Але ж таланти – це теж мікроконтекст життєдіяльності суспільства.

Безумовно, освіта стикається з викликом випробовування впливу різноманітних мікротекстів з різною значущістю і тими, які традиційно не мали великого значення. До них сьогодні може належати безпека, або можливість навчатися дистанційно при збереженні класичних переваг освіти, або комфорт перебування в університеті тощо.

Щоб відповідати різноманітним вимогам макроконтекстів, сучасний університет повинен відстежувати і враховувати соціальні процеси, потреби соціальних суб'єктів, їх цінності, очікування, потенціал тощо. Ці контексти при традиційному управлінні університетами (макрорегулятори) були другорядними, а зараз є такими, які змінюють університетську систему.

Мікроконтексти визначають і факт того, що сучасний університет втрачає можливість уніфікованого впливу на тих, хто навчається.

Чому це виклик, на який університети повинні відповідати? Тому що сьогодні вища освіта часто перетворюється на символ: наприклад, гарна робота і заробітна плата в Україні не корелюють з рівнем отриманої освіти. Вищі ступені освіти стають знаками соціального поля, і питання полягає в тому, наскільки університет може довести, що освіта, це ще і зміст, потрібний для успіху людини у сучасному суспільстві. Але чи відчувають цю проблему символічності освіти університети «під куполом»? Чи готові й здатні вони наповнити її змістом, не відмовлятися від нього на користь високо затребуваної символічності?

Особливої уваги потребує і питання про перспективи: чи буде (і може) якість освіти підвищуватися при орієнтації на мікроконтексти? Чи буде вона підлаштовуватися під потреби символічності освіти?

Ще один важливий аспект – контекст результатів освітньої діяльності університетів. Вони завжди готували «майбутнє», а зараз вони, як ніколи, орієнтовані на перспективи. Разом з цим, суспільство, професійні спільноти вимагають швидкого ефекту від освіти. Відповідно, ще одне протиріччя між макро- та мікроконтекстами в університетському полі полягає у тому, що університет повинен надавати таку освіту і формувати якості людини, які будуть затребувані і ефективно використані протягом життя - від моменту завершення університету і до... Але це – ще один виклик класичним маркерам університетів: зробити освіту затребуваною одночасно на різних етапах життєвого циклу людини.

Взагалі, діалектика мікро- і макроконтекстів в освітньому середовищі достатньо різноманітна. Готовність університетів бути активними суб'єктами соціального розвитку підштовхує їх до спроб формувати макроконтексти,

наприклад, готувати до нових професій. Але сучасні механізми регулювання цих процесів є обмеженими через неможливість сформулювати вимоги до компетентностей, яких вимагають професії майбутнього. І тут макроконтекст стає чинником обмеження активної позиції університетів.

Окремий маркер макрозмін університетського середовища - впровадження цифрових технологій. У цьому контексті університети активно залучають цифрові технології для того, щоби бути сучасними, а протиріччя полягає в тому, що ця діяльність університетського поля потребує одночасної боротьби з окремими наслідками такого залучення цифрових технологій. Одна з ліній розмежування мікро- і макрокотекстів університетського поля в цьому аспекті - це вплив локальності регіоналізму та глобалізму, який по-іншому маркує конкуренцію.

Таким чином, можна побачити різноманітність впливу мікроконтекстів в університетському просторі. І ці контексти є значущими через те, що освіта стає більш інструментальною, її часто отримують для того, щоб зробити кар'єру, отримати кращу заробітну плату, цікаво/корисно провести час, мати певний статус. І це повертає нас до латентних функцій освіти, які знов-таки набувають все більшої значущості в системі мотивації приходу до вищої освіти і вибору стратегії руху в ній.

Важливим є і питання: «Як можна виміряти ці мікроконтексти та їх взаємодію з макроконтекстами?». Якщо для макроконтекстів, як правило, використовують статистику та масові опитування, то одним із способів вимірювання мікроконтекстів є наративи [1], але вони теж локальні й різноманітні. Досвід України у 2022-2024 рр. яскраво продемонстрував це: «освітні» відповіді на воєнні події на макро- та мікрорівнях, у різних регіональних контекстах різняться, що є демонстрацією викликів університетам та системі освіти в цілому.

Аналіз наративів щодо освітніх практик на початку війни¹ продемонстрував, що завдання освіти - створити рамку (не купол), в якій кожен може обрати свій значущий для нього мікроконтекст. Поряд з цим, важливо розуміти загальне посилення впливу мікроконтекстів на макроконтекст університетського середовища, яке формує нові значення, нові сенси університетського життя, освітніх практик, їх результатів.

Нетрадиційним, але важливим аспектом стає такий мікроконтекст сучасного університетського поля, як емоції. В макроконтекстах вони враховуються лише в узагальненому вигляді на рівні оцінювання елементів якості освіти. Але в мікровимірі це елемент персоніфікованого сприйняття освіти та вибору в сучасному полі університетів. Сьогодні це - вибір комфорту, вибір цінностей, вибір символів, вибір маркерів майбутнього, які потрібно враховувати університетам. Саме тому сьогодні якісна освіта є поєднанням динамічних макрокотекстів з постійно оновлюваними мікроконтекстами. І

---

¹ Протягом березня-травня 2022 року дослідницькою командою Народної української академії зібрано більше 100 наративів студентів, школярів, викладачів, вчителів щодо освітніх практик під час війни.

майбутнє університетської освіти залежатиме саме від того, наскільки макроконтексти нададуть можливість розкрити потенціал мікроконтекстів, а ті, в свою чергу, не зруйнують університети зсередини.

Список бібліографічних посилань

1. Астахова, К., Михайльова, К., Зверко, Т. (2023). Освіта в умовах війни: макро- та мікроконтексти аналізу. Вища освіта України, 2 (89), с. 18-25.

References

1. Astakhova K., Mykhaylova K., Zverko T. (2023). Osvita v umovakh viyny: makro- ta mikrokonteksty analizu [Education in the conditions of war: macro- and microcontexts of analysis]. Vyshcha osvita Ukrayiny [Higher Education of Ukraine], 2 (89), p. 18-25.

***Михайльова Катерина Вікторівна, Зверко Тамара Василівна.* Мікроконтексти сучасних макрозмін університетського середовища.**

У статті наведено розміркування щодо впливу індивідуалізованих різноманітних контекстів сучасного соціального поля на практики та середовище університетів. Показано, що сучасні університети формують нові стратегії взаємодії з соціальним простором та його суб'єктами, стають більш відкритими, намагаючись доєднатися до виконання функцій лідерства в соціальних змінах. Закцентовано увагу на тому, що глобальні впливи стимулювали міксування соціальних просторів, їх суб'єктів, що позначилося на університетських практиках і функціях. Позначено виклики, які постають перед університетським середовищем в умовах впливу соціальних мікроконтекстів, пов'язаних з персоніфікацією мотивів та умов отримання освіти, емоційного ставлення до університетів, ціннісного поля, потреб тощо. До них відносяться виклики, детерміновані різноманітністю суб'єктів освітнього простору, трансформацією регуляторних механізмів функціонування університетів, посиленням символізму в отриманні освіти, цифровізацією освітнього простору тощо. Наведено узагальнюючі висновки аналізу нарративів, зібраних в рамках дослідницького проєкту Народної української академії у березні-травні 2022 року. Показано, що університети виходять з під "куполу", що розкриває перед ними нові перспективи розвитку і потребують нових практик.

Ключові слова: університет, освіта, соціальний мікроконтекст, соціальний макроконтекст.

Mykhaylova Kateryna, Zverko Tamara. Micro-contexts of modern macro-changes of the university.

The article reflects on the influence of individualized various contexts of the modern social field on the practices and environment of universities. It is shown that modern universities form new strategies of interaction with the social space and its subjects, become more open, trying to join in the performance of leadership functions in social changes. Attention is focused on the fact that global influences stimulated the mixing of social spaces and their subjects, which affected university practices and

functions. The challenges facing the university environment under the influence of social micro-contexts related to the personification of motives and conditions for obtaining an education, emotional attitude to universities, value field, needs, etc. are indicated. These include challenges determined by the diversity of subjects in the educational space, the transformation of the regulatory mechanisms of the functioning of universities, the strengthening of symbolism in obtaining an education, the digitalization of the educational space, etc. Summarizing conclusions of the analysis of narratives collected as part of the research project of the National Ukrainian Academy in March-May 2022 are given. It is shown that universities are emerging from under the "dome", which opens up new prospects for development and requires new practices.

Key words: university, education, social micro-context, social macro-context.